

AMELLERİN BOŞA ÇIKMASI BAĞLAMINDA: RİYÂ

Ferihan ÇAKAR (*)

Adil BEBEK (**)

Öz

Amel kavramı, iyi iş ve davranışları ifade ettiği gibi, iyi olmayan işleri de kapsar. Amellerin kabulünde belirleyici en temel husus, Hz. Peygamber'in de buyurduğu gibi, onları gerçekleştiren kulun sahip olduğu niyettir. Çünkü amellerin neticesi niyete göre şekillenmektedir.

Mü'min ve kâfir kullardan sâdır olan iyi ameller, değer bakımından aynı değildir. Zira amellere esas değer katan iman şartının mevcut bulunmaması, amellerin gerçek değerini bulacağı ahrette onları hükümsüz bırakacaktır. Mü'min kimselerin de gerçekleştirdiği her sâlih amel, ondan umulan neticeyi veremeyecektir. Ameli gerçekleştiren niyetine karıştırdığı riyâ veya tekebbür gibi durumlar, kişi farkında dâhi olmadan onun amelini ihbât edecek ve umduğu mükâfâta kavuşmasını engelleyecektir.

Çalışmanın amacı amelleri boşa çıkaran riyânın ne olduğunu açıklayarak, sebepleri, dünyevî ve uhrevî bakımdan sonuçlarını ayet ve hadisler çerçevesinde değerlendirmek- tir.

Anahtar Kelimeler: İman, Amel, Riyâ, Samimiyet, Boşa Çıkma.

That Fails All the Deeds: Hypocrisy

Abstract

The conception of a deed not only includes good deeds and behaviours but also deeds that are not good. The fundamental case that defines a deed is the intention of the person who practises the deed as The Prophet Muhammed says.

The right deeds that come out from believers and non-believers are not equal in value. Because, the lack of iman circumstances invalidate them in the other world where all the deeds reach their exact value. Every right deed of a believer may not give the expected result. Hypocrisy and grief that secretly becomes a part of the person's intention during the practice of a deed will fail the deed and will not allow him to reach the good results he expects.

The main purpose of this study is to explain what hypocrisy is and view its reasons, worldly and ethereal consequences in accordance with Koran verses and hadith.

Keywords: Iman, Deed, Hypocrisy, Sincerity, Failure.

*) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı Kelâm Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, (e-posta: ferihan_cakar@hotmail.com).

**) Prof. Dr. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı Kelâm Bilim Dalı, (e-posta: adil.bebek@marun.edu.tr)

1. Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'de, insanın ahsen-î takvîm üzerine yaratıldığı¹ ve ona birçok imkân ve nimetin verildiği² bildirmektedir. İnsan, kendisine verilen bu imkân ve nimetlerden ötürü başta yaratıcısına, sonra tüm varlığa karşı sorumludur. Buna göre amellerinin de bir karşılığı olacaktır.³ Sorumluluğa ilişkin sergilediği iyi ve kötü davranışların karşılığını kısmen dünyada gören insanlar, amellerin gerçek karşılığını ahrette alacaklardır.

Allah, insanları diledikleri gibi amel işlemeleri konusunda serbest bırakmıştır.⁴ İrade hürriyetine sahip olan insan, sorumluluklarının bilincinde olarak fitratına uygun şekilde davranırsa, kendisine sonsuz mükâfât verilecektir.⁵ İlahî iradeye aykırı davranan kimse ise yapıp ettikleri nispetinde cezalandırılacaktır.⁶

Zerre miktarı hayır yahut şer işleyen kimsenin amelleri neticesinde mükâfât yahut ceza alacağı Kur'ân'da bildirilmekle beraber⁷ amelleri zâyi edecek davranışlarda bulunan kimselerin, iyi amelleri ile umdukları neticeyi görmelerinin tartışmalı bir durum arz edeceği vurgulanmaktadır.⁸ Mü'min kimseler, sâlih amellerinin karşılığını hem bu dünyada hem de ahrette görecekler; kötü amelleri ise ya bağışlanacak ya da ceza göreceklerdir.⁹ İnkârcılar ise kötü amellerinin karşılığını alacak ancak iyi amelleri karşılıksız bırakılacaktır.¹⁰

Çalışmada, kişinin iyi olduğuna kanaat getirerek yaptığı ve mükâfât umduğu amellerin, bazı sebeplerle boşa çıkması tehlikesi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, mü'min kimsenin amellerini boşa çıkaran riyânın sebep ve şekilleri konu edinilmiştir.

2. İman Kavramı

Sözlükte “tasdik, itimâd, mârifet, yakîn, emin kılma, ikrar ve islâm”¹¹ olarak tarif edilir. Terim olarak ise iman kelimesi “Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan

1) 95/Tîn/4.

2) 3/Âl-i İmrân/103; 9/Tevbe/21; 14/İbrâhim/34; 16/Nahl /18.

3) 2/Bakara/277; 4/Nisâ/173.

4) 18/Kehf /29.

5) 2/Bakara/82; 34/Sebe'/4.

6) 6/En'âm/160.

7) 99/Zilzâl/7-8.

8) 7/A'râf/147.

9) 25/Furkân /70.

10) 47/Muhammed/1; Murat Sülün, *Kur'ân-ı Kerîm Açısından İman-Amel İlişkisi*, Ensar Neşriyat, 2. Basım, İstanbul 2005, s. 466.

11) Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru sâdir, Beyrut trs., C. I, s. 223; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ İbn Fârîs, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Dârü'l-Cil, Beyrut, trs., C. I, s. 133.

hususlarda Peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak¹² anlamına gelmektedir ve bu inanca sahip kimselere de, mü'min adı verilmektedir.¹³

Kur'ân-ı Kerîm'de “*Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: 'Onun Peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.'* Şöyle de dediler: *İştittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlanma dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.*”¹⁴ buyrulurken imanın bütünlüğüne işâret edilmiş ve Allah'a iman etmekle beraber, Kur'ân'da bildirilen her şeyi kabul etmiş olmanın; kesinliği sâbit olan itikadî, amelî ve ahlâkî bütün hükümlere inanarak bunların farz, helâl veya haram olduğunu tasdik etmenin gerekliliği gösterilmiştir.¹⁵ Yine Kur'ân'da mü'minlerden bahsedilirken, onların Allah'tan başka bir ilâha inanmadıkları, O'nun haram kıldığı cana kıymadıkları ve zina etmedikleri¹⁶; oruç tutmak, namaz kılmak, iyiliği emretmek ve kötülüğü engellemek gibi emirleri yerine getirdikleri,¹⁷ emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ettikleri¹⁸ belirtilmektedir. Böylece iradeye dayalı imanın, ilahî rızâyâ uygun amellerle tamamlanmasının gerekliliğine de işâret olunmaktadır.¹⁹ Meşhûr Cibrîl hadîs-i şerîfinde²⁰ de geçtiği üzere iman, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmek, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahret gününe, kader, hayır ve şerrin Yüce Allah'tan olduğuna inanmaktır.²¹

İmanın konumunu Allah, insanların gönlünde yüceltmiş ve onu ulaşılabilecek en üst derece kılmıştır. Bu bağlamda iman, iyiliklerin mevcudiyeti açısından vesile kılınmış ve amellerin geçerli olması, imanın varlığı şartına bağlanmıştır.²²

12) Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2010, s. 154; Sa'deddin Mesud b. Ömer b. Abdullah Teftazani, *Şerhü'l-akâidi'n-Neseftiyye*, thk. Muhammed Adnan Derviş, y.y. trs., s. 186.

13) Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *DİA*, İstanbul 2000, C. XXII, s. 212.

14) 2/Bakara/285; ayrıca bkz. 2/Bakara/4; 2/Bakara/85.

15) Bebek, *Mâtürîdî'de Günah Problemi*, s. 82.

16) 25/Furkân/68.

17) 9/Tevbe/12.

18) 23/Mü'minûn/8.

19) Sinanoğlu, “İman”, *DİA*, C. XXII, s. 213.

20) Buhâri, *İmân* 37; Müslim, *İmân* 57.

21) Adil Bebek, *Mâtürîdî'de Günah Problemi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1998, s. 82.

22) Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, çev. Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, İstanbul 2014, s. 571.

3. Amel Kavramı

Sözlükte “eylem, çalışma”²³ “çaba, fiil, davranış”²⁴ gibi anlamlara gelen amel kelimesi, esasında kasıtlı olarak bir hareket ve davranışta bulunmak, eylem gerçekleştirmek anlamında bir masdardır.²⁵ Çoğulu a’ mâl (الأعمال)’dır.²⁶ Terim olarak ise “Emir, tavsiye ve yasaklara konu olan, sonunda ceza veya mükâfat bulunan her türlü tutum ve davranış” olarak tanımlanmıştır.²⁷

Amel, canlıların gayeli olarak yaptığı iş olması sebebiyle, fiilden daha özel bir mâna ifâde etmektedir. Zira fiil, bilgisiz ve kasıtsız olarak yapılan işleri de kapsamaktadır.²⁸ Canlı ve cansız tüm varlıkların kasıtlı yahut kasıtsız yaptıkları işlere fiil denildiği halde, sadece canlıların kasıtlı olarak yaptıkları işlere amel denilmektedir.²⁹ Ancak bazı dilciler, anlam bakımından ameli, kasıtlı veya kasıtsız gerçekleştirilen her eyleme genelleştirmişlerdir.³⁰ Amel kelimesinin kasıtsız iş yapan canlılara nispeti sadece, “el-bakaru’l-avâmil” ve “el-ibilü’l-avâmil” gibi nadir terkiplerde geçtiği için³¹ lügatçiler genel itibariyle, amel kelimesinin fiile göre daha özel olduğu görüşündedirler.

Amel, esasında söz ve inanma anlamını da içine almaktadır.³² Zira pek çok ayet³³ ve hadiste³⁴ genel itibariyle amel terimi, sözlü davranışları da kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bununla beraber amel kelimesinin söz ve iman dışında kalan tutum ve davranışlar için kullanımı daha yaygındır. Nitekim birçok ayette iman ve amelin³⁵ yahut söz ve amelin³⁶ yan yana zikredilmiş olması, bu ayrımın yapıldığının bir göstergesi olmaktadır.³⁷

23) Mecdüddin Muhammed b. Yakub Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, Müessesetü’r-risâle thk. Mektebu tahkîki’t-turâs fî müessesetü’r-risâle, Beyrut 1986, s. 1339; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C. IX, s. 400.

24) İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C. IX, s. 400; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 26.

25) Sülün, *Kur’ân-ı Kerîm Açısından İman-Amel İlişkisi*, s. 174.

26) İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C. IX, s. 400.

27) Süleyman Uludağ, “Amel”, *DİA*, İstanbul 1991, C. III, s. 13.

28) Uludağ, *a.g.m.*, C. III, s. 13.

29) Ebu’l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed Râğıb el-İsfahânî, *el-Mu’cemü Müfredâtü elfâzi’l-Kur’ân*, thk. Nedim Mar’aşlı, Dârü’l-fikr, Beyrut trs., s. 360.

30) İbn Fârîs, *Mu’cem*, C. IV, s. 145.

31) Râğıb, *Müfredât*, s. 348.

32) Uludağ, *a.g.m.*, C. III, s. 13.

33) “Ey Nûh! O, asla senin aileden değildir. Onun yaptığı, sâlih olmayan bir ameldir.” 11/Hûd/46 ayetinde amel ile küfrün kastedilmesi gibi.

34) Hz. Peygamber’den rivâyet edildiği üzere, “lâ ilâhe illallah” (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) demek amel sayılmaktadır. Buhâri, İmân 16; Tirmizi, Tefsir 17.

35) 2/Bakara/25; 4/Nisâ/57; 35/Fâtır/7; 40/Mü’min/58; 64/Teğâbun/9.

36) 35/Fâtır/10; 41/Fussilet/33.

37) Uludağ, *a.g.m.*, C. III, s. 13.

4. Amellerin Dünyevî ve Uhrevî Bakımdan Değerlendirilmesi

İslami öğretinin ameller konusundaki temel yaklaşım tarzını, iman şartına bağladığını³⁸ söylememiz mümkün görünmektedir. Nitekim ayetlerde iman olmaksızın amellerin boşa gideceği açık bir şekilde bildirilmektedir.³⁹

Ayetlerde, iman edenlerin de derece itibarıyla inkârcılar kadar olmamakla beraber, zaman zaman mâsiyete kapılabildikleri ifade edilmektedir.⁴⁰ Nitekim bir kimse, imanın şubelerinden ne kadarını mevcut bulunduruyor ise, menfî tutum ve davranışlar kişinin kalbinde ne kadar yer edinirse⁴¹, kişi imandan o derece uzaklaşacaktır. Zira “bir televizyon cihazına benzetilebilecek olan kalp hâlden hâle girerek aynı anda iman, nifak ve inkâr frekanslarından yayın yapabilme ve sahibine söz konusu tüm frekanslara uygun amel ettirebilme gücüne sahiptir.”⁴²

Amelleri boşa çıkaran durumlarla ilgili olarak üç unsur öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Allah'a şirk koşmaktır.⁴³ Çünkü; “*Her kim imanı inkâr ederse, bütün işledikleri boşa gider*” buyrulmaktadır.⁴⁴

İkincisi ise, bir kimseyi azad etmek veya sıla-i rahimde bulunmak yahut Allah rızası için bir malı sadaka olarak verdikten sonra gazaplanmak veya gazap haricinde iyilik yaptığı kişiyi minnet altında bırakmak maksadıyla, yaptıklarını başa kakma durumudur.⁴⁵ Çünkü “*Sadakalarınızı başa kakma ve eza vermek sûretiyle iptal etmeyin*” buyrulmaktadır.⁴⁶ Bu davranışta olan kişi, yapıp ettiklerini dünyalık bir amaç için yaptığından⁴⁷ iyiliğinin karşılığını dünyada beklemektedir.⁴⁸ Böylelerinin ahrette bir dereceleri olmayacaktır.⁴⁹

Amel-i sâlihi boşa çıkaran sonuncu husus ise, başkalarına gösteriş yapmak anlamına gelen riyâ ile amel işlemektir.⁵⁰ Çünkü “*Ey iman edenler! Allah'a ve ahret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı*

38) Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mehmet Boynukalın, mür. Bekir Topaloğlu, Mizan Yayınevi, İstanbul 2005, C. VI, s. 65; İmam-ı A'zam Numan b. Sabit el-Bağdadî Ebû Hanife, *el-Fıkhu'l-Ebsat* çev. Mustafa Öz, İmâm-ı A'zam'ın Beş Eseri, MÜİF Vakfı Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2013, s. 43.

39) 2/Bakara/64; 3/Âl-i İmrân/91; 39/Zümer/64-66; 47/Muhammed/8-9.

40) 4/Nisâ/95.

41) Ebû Hanife, *el-Fıkhu'l-Ebsat*, s. 49.

42) Sülün, *Kur'ân-ı Kerîm Açısından İman-Amel İlişkisi*, s. 487.

43) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C. V, s. 135.

44) 5/Mâide/5; ayrıca bkz. 2/Bakara/217.

45) Ebû Hanife, *el-Âlim ve'l-müteallim*, s. 26.

46) 2/Bakara/264.

47) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C. IV, s. 253.

48) Mâtürîdî, *Te'vilât*, C. VI, s. 65; Bebek, *Mâtürîdî'de Günah Problemi*, s. 106.

49) Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Maverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn tefsiri'l-Maverdî*, müracaat es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim, Beyrut 1992, C. I, s. 338.

50) Ebû Hanife, *el-Âlim ve'l-müteallim*, s. 26; Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid Taberî, *Tefsirü'l-Taberî: Câmîü'l-beyân an te'vilâi ayi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd 2003, C. VIII, s. 517.

başka kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” buyrulmaktadır.⁵¹ Buna göre küfür, tekebbür ve riyâ kulun amellerinden beklediği sevabı boşa çıkarmaktadır.⁵²

5. Amellerin Boşa Çıkmasında Riyânın Etkisi

Müslüman yaşantısının ölçütü samimiyettir. Samimiyet, gösteriş ve çıkar kaygılarından uzak bir şekilde⁵³ “*dinlerini Allah’a has kılanlar*”⁵⁴ ayetinde buyrulduğu gibi, yapılan işlerde ve ibadetlerde yalnızca Allah’ın rızasını düşünmek⁵⁵ ve amellerde Allah’tan başka şahit talep etmemektir.⁵⁶ Bu açıdan samimi kimselerde amel ve niyet, aynı amaca yöneliktir.⁵⁷

Riyâ, Kur’an’da kâfirlerin taşıdığı bir özellik⁵⁸ olarak belirtilmiştir. Riyâda ihlâsın zıddı olarak bildirilen⁵⁹ gösteriş ve sahtekârlık gibi durumlar ön planda olduğu için ibadetlerde, Allah rızası dışında başka amaçlar bulunmaktadır.⁶⁰ Zâhiren Allah’a ibadet ve kulluk amacı taşıyor gibi görünen, ancak özünde başkalarına karşı kendini üstün gösterme, itibar kazanma, takdir görme, dünyalık elde etme gibi düşüncelerle yapılan bu gibi amellerin Allah katında hiçbir değeri yoktur. Nitekim: “*Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik.*”⁶¹ buyrulmaktadır.

Ayette dağılmış zerrelere kasıt, amellerin boşa çıkarılmasıdır. Nitekim hebâ, bir pencereden güneş ışığı vurduğu zaman içeride uçtuğu görünen tozdur. Mensûr ise, saçılmış olmak demektir. Şu hâlde, zaten saçılmış olan zerreyi bir de bu şekilde nitelemiş olmak, onu bir daha saçılmış olarak tasvir ki o zerre artık hiç görünmez bir hâl alır.⁶²

İslâm dinine göre insanın varlığı, hayatı ve yaptığı şeylerin tümü, kâinatın bağı oldu-

51) 2/Bakara/264.

52) Ebû Hanife, *el-Âlim ve'l-müteallim*, s. 26; Beyazîzâde Ahmed Efendi, *el-Usûli'l-Müntefe li'l-İmam Ebû Hanife*, çev. İlyas Çelebi, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 134.

53) Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 144.

54) 4/Nisâ/146.

55) Râğıb, *Müfredât*, s. 155; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. IV, s. 173.

56) Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid el-Cürçânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşî, Dârü'n-nefâis, Beyrut 2007, s. 183.

57) Ahmed Saim Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1984, s. 65-66.

58) 107/Mâ'ûn/6.

59) Mecdüddin Muhammed b. Yakub Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetu'r-risâle, Beyrut 1986, s. 797.

60) Süleyman Ateş, “İhlâs”, *DİA*, İstanbul 2000, C. XXI, s. 536; Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali Kazvînî, *Muhtasarü Şuabi'l-İman*, tsh. Muhammed Münir Abduh Dımaşkı, İdaretü't-Tibaati'l-Müniriyye, Kahire trs., s. 162.

61) 25/Furkân/23.

62) Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, C. VI, s. 63.

ğu bir esasa ve ona hükmeden bir kanuna bağlıdır. Ancak bir nizamla bağlı olmaksızın tek başına yapılan hareketlerin, ayette belirtildiği üzere hiçbir değer ve karşılığı kalmayacak, faydası görülemezdir.⁶³

Ayette; “*Hâlbuki onlara, ancak dini Allah’a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O’na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.*”⁶⁴ buyularak dinin özünde samimiyetin olduğuna işâret edilmiş ve mü’minlere ihlâslı olmaları söylenmiştir.⁶⁵ Aynı şekilde hadislerde de “Din samimiyettir.” denilerek samimiyetin Allah’a, kitabına, peygamberlerine, Müslümanların yöneticilerine ve bütün Müslümanlar için olduğu bildirilmiştir.⁶⁶

Kur’ân’da imandan sonra zikredilen sâlih amel, hiç şüphesiz ki ihlâs ile meydana gelir. Riyâ, bir amelin sadece başkaları tarafından beğenilmesi ve takdir görmesi değil, aynı zamanda niyette gösteriş amacının taşınmasıdır.⁶⁷ Kişinin amellerinin kabul olmasında niyet son derece önemlidir.⁶⁸ Bu bağlamda hadislerde yapılan işlerin niyetlere göre değerlendirildiği ve herkesin niyetine göre yaptığı işin karşılığını göreceği haber verilmiştir.⁶⁹

Kur’ân’da, kalplerinde riyâ bulunan ve mallarını gösteriş için harcayan kimselerin durumunun şeytanla arkadaşlık etmek olduğu⁷⁰ ve riyâ ile namaz kılanların, aslında namazlarından gâfil oldukları için onların asıl amaçlarının gösteriş olduğu bildirilmektedir.⁷¹

İhlâs ile yapılan ameller üstün niteliktedir. Ameller ve ibadetler; “Oruç benim içindir.”⁷² hadisinde ifade edildiği gibi, yalnızca Allah için olmalı ve onlara riyâ karıştırılmamalıdır. Kalpte taşınan kötü niyetler, Allah rızası dışındaki çeşitli beklentiler, amellerin Allah nazarında kıymetini ortadan kaldırmaktadır. İnsanların beğenisini kazanma amacı, dünyevî beklentiler, kendini üstün gösterme çabası ve samimiyetsizlik çerçevesinde yapılan iyi işler ve ibadetler, ahrette hiçbir anlam ifade etmeyecek ve toz bulutu gibi zerrelere hâlânde yok olup gidecektir.⁷³ Mü’min kimse ise, Hz. Peygamber’in buyurduğu gibi, kalbi ile ihanet etmeyen, kin tutmayan, aldatmayan ve işini sırf Allah rızası için yapan kimsedir.⁷⁴

Kur’ân’da, gösteriş içerisinde olan ve yaptıkları hayrı başa kakanların amellerinin boşa gideceğine dâir uyarıda bulunmaktadır. Şöyle ki;

63) Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, C. X, s. 520.

64) 98/Beyyine/5.

65) Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, C. X, s. 520.

66) Müslim, İmân 95.

67) Kazvinî, *Muhtasarı Şuabi’l-İman*, s. 161-162.

68) Taberî, *Câmiü’l-beyân*, C. IV, s. 662.

69) Buhârî, *Bed’ul-Vahy 1*; Müslim, İmâret 155.

70) “*Bunlar mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah’a ve ahret gününe de inanmayan kimselerdir. Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır.*” 4/Nisâ/38.

71) “*Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar. Ufacık bir yardıma bile engel olurlar.*” 107/Mâ’ûn/4-7.

72) Buhârî, *Savm 9*; Müslim, *Sıyâm 163*.

73) 2/Bakara/264.

74) İbn Mâce, *Mukaddime 18*; *Menâsik 76*.

“Ey iman edenler! Allah’a ve ahret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak sûretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar, kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”⁷⁵

Ayette geçen Allah’a ve ahret gününe inanmayarak insanlara gösteriş içerisinde malını infak eden kimseler⁷⁶, imanın sağlamış olduğu huzur ve saadetten habersiz olup, bunu riyâ kabuğuyla gizlemeye çalışırlar.⁷⁷ Onlar, herkesin göreceği şekilde malını infak eder ve insanlar da onun Allah rızasını gözeterek bu hayrı yaptıklarını düşünür ve ona övgülerde bulunurlar. Ancak bu kimsenin asıl niyeti, insanlar tarafından methedilmek ve gösterişte bulunmaktır.⁷⁸ Bu sebeple, ayette bahsedilen kimseler, münâfiklardır. Delili de, ayette zikredilen; “Allah’a ve ahret gününe inanmadığı hâlde..” kavlidir.⁷⁹ Kâfir ve müşriklerin inançları mü’minler tarafından bilindiği için, onların mallarını gösteriş için ve sevap beklentisiyle harcamaları beklenemez.⁸⁰ Buna göre riyâ için amel işleyenlerin emeklerinin boşa çıkması bir yana, onların ahrette münafık olarak da değerlendirilmesi tehlikesi bulunmaktadır.

Ayet aynı zamanda, bizlere infak ve sadakanın kabul şartlarını da bildirmektedir. Bir tatlı söz, affedicilik ve bunun gibi pek çok güzel durum, peşinden eziyet gelen bir sadakadan çok daha hayırlıdır. Temel olan husus, iyiliğin arkasından onu boşa çıkaracak bir kötülüğü beraberinde getirmemektir.⁸¹ Zira sadaka verilen ihtiyaç sahibi, buna ihtiyaç duyduğundan ötürü zaten müteessir olduğundan sadaka vereni, kimseye söylemek istemez. İnfakta bulunan kimse ise, bunun gösterişini yapmak ve takdir toplamak gâyesi ile sadaka verdiğini ilan ederse, sadakayı verdiği kimseye eziyet etmiş, verdiği bu sadakayı onun başına kakarak, onun üzüntüsünü arttırmış olur. Bu durum, ihtiyaç sahibi açısından başta faydalı gibi görünen, ama devamında büyük zarar veren bir hâl döner. İnfakın peşinden verilen eziyet ve sıkıntı ile fayda ve zarar cem edilmiş olur ki bunun neticesinde, çoğu zaman yapılan iyiliğin sevabı, verilen zararı karşılamaz.⁸² Ancak teşvik amaçlı yapılan açıktan infak ile söz konusu durum aynı değildir. Zira yardım maksatlı ve herkesin katılımını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen infak, riyâ değildir ve toplumsal dayanışma kapsamında değerlendirilir.

Ayette sadakaların boşa çıkıp geçersiz olması ile kastedilen, onun ecrinin ve sevabının geçersiz oluşudur. Zira, ecir hasıl olmamıştır ve ileride verilecektir. Böylece ayetten anlaşılması gereken eziyet etme ve başa kakma sonucunda sadakaların boşa çıkacağıdır.⁸³

75) 2/Bakara/264.

76) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C. II, s. 177.

77) Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, C. II, s. 86.

78) Taberî, *Câmiu’l-beyân*, C. IV, s. 659.

79) Mâtürîdî, *Te’vilât*, C. II, s. 178.

80) Taberî, *Câmiu’l-beyân*, C. IV, s. 659.

81) Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, C. II, s. 195.

82) Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü’l-kebîr: Mefâihü’l-Gayb*, Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1934, C. VII, s. 46.

83) er-Râzî, *Mefâihü’l-Gayb*, C. VII, s. 46.

Ayette, yapılan hayrı başa kakma ve ihtiyaç sahibine eziyet etme durumlarında, yapılan infakın geçersiz kalacağı ve ahrette hiçbir menfaat elde edilemeyeceği bildirilirken, riyâ örtüsüne bürünmüş olan kalp, üzerinde toprak bulunan kayaya benzetilmiştir.⁸⁴ Şiddetli bir yağmura tutulup üzerinde bir toz bile kalmayan kaya misâli, riyâ içerisinde başa kakma ve eziyet verme ile sadaka veren kimseler, yaptıkları bu amellerden ahrette hiçbir fayda elde edemezler. Allah gösteriş yapma, gizliden ve açıktan açığa ihlâstan ayrılmanın neticelerinde neler olacağını kullarına, onların anlayacağı şekilde örneklerle göstermektedir.⁸⁵ İnsanlara gösteriş olsun diye, onların övgülerini alma maksadıyla yaptıkları infaktan nasipleri de, ancak talep ettikleri bu övgüler kadar olacaktır.⁸⁶ Zira bununla ilgili olarak Hz. Peygamber “Kimin hicreti Allah ve Resûlü’ne ise, onun hicreti Allah ve Resûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlayacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeydir.” buyurarak amellerin niyetlere göre karşılık bulacağına işaret etmiştir.

Ehl-i Sünnetin görüşüne göre⁸⁷, ayette zikredilen boşa çıkma ile kastedilen mâna, amelin sevabının kesinleşmesinden sonra onun ecrini yok etmek değil, söz konusu ameli daha işin başında bâtil olarak yapmaktır. Bu bâtil oluş da, sadaka verilirken riyâ ve gösteriş niyeti taşınması sebebiyledir. Zira kişi, infakı ile Allah rızası dışında başka bir şeyi kastedince, onu başından itibaren bâtil olacak ve boşa çıkacak şekilde yapmış olmaktadır.⁸⁸

Mu’tezile ise, sadakanın başlangıçta sevap ve ecir gerektirecek şekilde verilmiş olmasına karşın, peşinden gelen başa kakma ve incitmeyle, tıpkı kuvvetli yağmurun kaya üzerinde bulunan toz toprağı silip süpürmesi gibi, söz konusu ecir ve mükâfâtı geçersiz kılacağını söylemektedir.⁸⁹ Ancak ayette, kaya üzerindeki toprağı benzetilen şey, kâfirin infaktan dolayı elde edeceği karşılık değil, bilâkis fâsid bir niyetle yapılmaması hâlinde ecir ve sevabı gerektiren durumdur. Zira kaya üzerindeki toprak ona yapışan ve dâhil olan bir şey olmayıp, insanın gözüne bir ve aynı gibi görünür. İşte aynı bunun gibi, başa kakıp eziyet etme sûretiyle yapılan infak, zâhiren iyi bir iş gibi görünse de hakîkâtte böyle değildir.⁹⁰

Sadaka ancak Allah rızası için verildiği ve karşılığında bir menfaat beklenmediği ve ihtiyaç sahibi incitilmediği takdirde harcayana bereket ve ecir getirir. Aksi takdirde verilen boşa gider, hem maldan olunur hem de karşılığında beklenen sevaptan mahrum kalır.⁹¹

Yaptıkları iyilikleri başa kakıp gönül yıkarak boşa çıkarana durumunu, yıldırımlı bir kasırganın göz alıcı bir bahçeyi yakıp mahvetmesi durumuna benzetilerek şu şekilde açıklanmıştır:

84) Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, C. II, s. 86.

85) Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, C. II, s. 195.

86) Taberî, *Câmiu'l-beyân*, C. IV, s. 662.

87) Müslim, İmâret 155.

88) er-Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, C. VII, s. 50.

89) er-Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, C. VII, s. 54.

90) er-Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, C. VII, s. 53.

91) Maverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn tefsiri'l-Maverdî*, C. I, s. 338.

“Herhangi biriniz ister mi ki, içerisinde her türlü meyveye sahip bulunduğu, içinden ırmaklar akan, hurma ve üzüm ağaçlarından oluşan bir bahçesi olsun; himayeye muhtaç çocukları varken ihtiyarlık kendisine gelip çatsın; derken bağı ateşli (yıldırım) bir kasırga vursun da orası yanversin? Allah, düşünesiniz diye size ayetlerini böyle açıklıyor.”⁹²

İman ve ihlâs ile yapılan sâlih amellerin karşılığı, altlarından ırmaklar akan ve türlü meyvelerin bulunduğu bahçe gibidir. Ancak samimi bir şekilde verilen infakta, ayrı bir temizlik ve verimlilik vardır.⁹³ Bunun karşısında, iyiliklerin ve imanın ihlâsına ve Allah rızası için olmasına engel olan imansızlık, riyâkarlık, başa kakma, eziyet etme ve diğer kötü amaçlar gibi durumlar, kıyâmet günü, yıldırım fırtına gibidir.⁹⁴ Yapılan tüm amelleri, ibadetleri yakıp yıkacak, sahibine bir ecir sağlamayacak, hepsi boşa gidecektir.

Hız. Peygamber “Ümmetim için en korktuğum gizli şirkir.”⁹⁵ diye buyurmuşlardır. Hız. Peygamber bu durumu; “Dikkat edin! Ümmetim Güneş’e, Ay’a, taşa ve puta tapacaklar, demiyorum. Ancak, ibadetlerini riyâ içinde yapacaklardır.”⁹⁶ şeklinde açıklamış ve mü’minleri uyarmıştır. Amelleri boşa çıkarmakla kalmayarak, kişiyi şirke düşürme tehlikesi bulunan bu duruma karşı Hız. Peygamber; “Gerçekten şirk, karıncanın ayak sesinden daha gizlidir.”⁹⁷ buyurarak bizleri uyarmaktadır. Zira riyâ, hüküm bakımından derece derece olup, kerâhetten küfre kadar geniş bir alana sahiptir.⁹⁸ Hadislerde riyânın gizli şirk olarak nitelendirilmesi, amellerde bulunması gereken ihlâsın Allah yerine insanlara yöneltilmesi ve sanki Allah ile beraber onlara da ibadet ediliyor görüntüsünü vermiş olmasından ötürüdür.

6. Sonuç

Evren hareket esası üzerine kurulmuştur. Kendisine sayısız ihşanda bulunan insanoğlu da hayatı boyunca çeşitli iş ve davranışlarda bulunarak hareket halinde olur.

Ayetlerde sâlih amelin iman şartı ile beraber zikrediliyor olması⁹⁹ amel-iman arasında sıkı bir bağın varlığına delildir. Allah Tealâ Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok yerde iman edip salih amel işleyenlerin ahrette Cennet ile müjdeleneceklerini ve türlü nimetlere mazhar olacaklarını¹⁰⁰ ve onların kötülüklerinin örtülüp iyiliklere çevrileceğini¹⁰¹ bildirmektedir. Amelin imandan bir cüz olup olmaması, tarihî süreç içerisinde çok defa gündeme gelen ve üzerinde ihtilâflı görüşlerin bulunduğu bir konudur.

92) 2/Bakara/266.

93) Kutub, *Fî zıllâli’l-Kur’ân*, C. II, s. 88.

94) Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, C. II, s. 196.

95) İbn Mâce, Zühed 21; Ahmed b. Hanbel, Müsned IV, 124.

96) İbn Mâce, Zühed 21.

97) Ahmed b. Hanbel, Müsned XXXII, 384.

98) Gazzâlî, *İhyâ-u ulûmi’d-dîn*, s. 300.

99) 2/Bakara/82; 4/Nisâ/57; 10/Yûnus/9; 11/Hûd/23.

100) 2/Bakara/25; 14/İbrâhim/23; 47/Muhammed/12.

101) 25/Furkan/70; 66/Tahrîm/8.

İnsan dilediği gibi davranmakta özgür olmakla birlikte, zerre miktarı dahi olsa işlediği her türlü amelden sorumlu tutulacaktır. Çünkü o başıboş olarak yaratılan bir varlık değil, yaptıklarından dolayı mükâfât veya cezaya muhatap olan bir varlıktır.

Amellerin gerçek karşılığının verileceği ahret yurdunda kişinin dünyada iken işlediği iyi davranışlarının mükâfât görebilmesi için onları iptal edecek ve hükümsüz bırakacak bir takım hususlara karşı Allah Teâlâ kullarını uyarmaktadır. Bu noktada amellerin iman temeli üzerine kurulmadığı takdirde kişiye hiçbir fayda sağlamayacağı ve helâk olup gi-deceği haber verilmektedir.

Samimi bir niyet taşımayan ve riyâ etkisinde kalarak Allah rızası dışında başka amaçlarla gerçekleştirilen ameller kişiyi hakikatten uzaklaştırarak, amellerinin karşılıksız kalmasına sebep olur.

“*Nefsinin arzusunu ilâh edinen kimseyi gördün mü?*”¹⁰² ayetinde, samimi bir şekilde sadece Allah rızası ile yapılan amelin sâlih amel olabileceği anlaşılmaktadır.

Gizli şirk olarak belirtilen ve bu hususta insanların uyarıldığı riyâ, amellerin iptaline sebep olarak kişiyi hüsrâna uğratan bir tehlike olması açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Ateş, Süleyman, “İhlâs”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, c. XXI, s. 536-537.
- Bebek, Adil, *Mâtürîdî’de Günah Problemi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1998.
- Beyazizâde Ahmed Efendi, *el-Usûli’l-Münîfe li’l-İmam Ebû Hanîfe*, Çev. İlyas Çelebi, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- Cürcânî, Ebû’l-Hasan Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid, *Kitâbu’t-Ta’rifât*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Meraşây, Dâru’n-nefâs, Beyrut 2007.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, thk. Mektebu tahkîki’t-turûs fî müesseseti’r-risâle, Müessesetü’r-risâle, Beyrut 1986.
- Gazzâlî, İmam Muhammed, *Muhtasar İhyâ-u ulûmi’d-dîn*, Çev. Ali Arslan, Şûra Yayınları, İstanbul 2002.
- İbn Fârîs, Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ, *Mu’cemu Mekâyisi’l-Luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun Dâru’l-Cil, Beyrut, trs.
- İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu’l-Arab*, Haz. Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi, Dâru’l-ihyai’t-Türasi’l-Arabi, Beyrut, 1997.
- İsfahânî, Ebu’l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed Râğîb, *Mu’cemü Müfredâtü elfâzi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Fikr, thk. Nedim Mar’aşlı, Beyrut trs.

- Kazvinî, Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali, *Muhtasarı Şuabi'l-ıman*, tsh. Muhammed Münir Abduh Dimaşkı, İdaretü't-Tibaati'l-Müniriyye, Kahire trs.
- Kılavuz, Ahmed Saim, *İman-Küfür Sınırı*, Marifet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1984.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin; red. İbrahim Paçacı, Harun Özdemirci, Ekrem Keleş, M. Nihat Hatipoğlu, Vahdi Boydaş, Yaşar Çolak, Mustafa Baş; tsh. İsmail Derin, DİB Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2007.
- Kutub, Seyyid b. Kutub b. İbrahim Seyyid, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, Çev. M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler, Hikmet Yayınları, İstanbul 1976.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mehmet Boynukalın, müracaat Bekir Topaloğlu, Mizan Yayınevi, İstanbul 2005.
- Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, Çev. Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, İstanbul 2014.
- Maverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *en-Nüket ve'l-uyûn tefsiri'l-Maverdî*, müracaat es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim, Beyrut 1992.
- Öz, Mustafa, *İmâm-ı A'zam'ın Beş Eseri*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.
- Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, *et-Tefsirü'l-kebîr: Mefâtihi'l-gayb*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1934.
- Râzî, *Tefsîr-i Kebîr: Mefâtihi'l-gayb*, Çev. Suad Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.
- Sinanoğlu, Mustafa, "İman", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, c. XXII, s. 212-214.
- Sülün, Murat, *Kur'ân-ı Kerîm Açısından İman-Amel İlişkisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid, *Tefsirü't-Taberî: Câmîü'l-beyân an te'vîli ayi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd 2003.
- Taberî, *Taberî Tefsîri*, Çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, Hisar Yayınevi, İstanbul 1996.
- Teftazani, Sa'deddin Mesud b. Ömer b. Abdullah, *Şerhi'l-akâidi'n-Nesefiyye*, thk. Muhammed Adnan Derviş, y.y, trs.
- Topaloğlu, Bekir ve İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.
- Uludağ, Süleyman, "Amel", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1991, c. III, s. 13-16.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, Haz. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Azim Dağıtım, İstanbul trs.